

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Маринела Параскова Младенова, член на научно жури, определено със заповед № РД 38 – 501 от 21.07.2017 на Ректора на Софийски университет „Климент Охридски“ в конкурс за присъждане на научната степен „доктор на филологическите науки“ в област на висше образование 2. *Хуманитарни науки*, професионално направление 2.1. Филология (Славянски езици)

ТЕМА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД: СЕМАНТИКА НА ПОСЕСИВНИТЕ ГЛАГОЛИ В БЪЛГАРСКИЯ, ЧЕШКИЯ И РУСКИЯ ЕЗИК

АВТОР: ДОЦ. Д-Р МАРГАРИТА ЗАХАРИЕВА МЛАДЕНОВА

Представеният дисертационен труд представлява впечатляващо по съдържание и обем научно изследване върху семантиката на посесивните глаголи в три славянски езика, разгледана в диахронен и в синхронен план. Той е резултат от дългогодишния интерес на авторката към тази проблематика, намерил израз в над двадесет самостоятелни публикации по темата у нас и в чужбина. Безспорната лингвистична компетентност на доц. Младенова в областта на медиавистиката, на съпоставителното славянско езикознание и транслатологията, задълбочената ѝ теоретична подготовка на всички езикови равнища, съчетана с интуицията и прецизността на опитен изследовател, дългогодишен преподавател, преводач и лексикограф, спомагат множеството теоретични приноси за диахронното и синхронното славянско езикознание да имат и значим приложен аспект в съпоставителната лексикография и при преподаването на сравняваните езици.

Трудът се състои от 837 стр., съдържа 7 самостоятелни глави (1-827 стр.) и отделна библиографска справка (828-837). Приложеният *Автореферат* представя пълно и коректно съдържанието на дисертацията и основните приноси по темата.

В Увода авторката представя основната цел на изследването, дефинирана така: *да се проследят езиковите средства за изразяване на притежание от областта на предикатната лексика, както и техните непосесивни употреби в българския, чешкия и руския език с оглед на историческото развитие на техния семантичен потенциал и реализираните в него типологични характеристики*, като това включва и установяване в относителна пълнота състава на цялото лексико-семантично поле на притежанието.

Обект на интереса ѝ е *“лексикалното значение на глаголите за притежание в съпоставителен план за българския, чешкия и руския език с оглед на пътищата за разширяване и трансформиране на семантиката им и нейното отражение във формалната структура на изречението“* (с.8), като авторката още в началото заявява предпочитанията си към лингвопрагматичния подход при анализа, позволяващ актуалните значения на разглежданите глаголи да бъдат съпоставяни „в естествен дискурс“. Предмет на съпоставка са текстове от четири синхронни среза от съществуването на българския, чешкия и руския език – (X–XI в.), XIV в., XVII в. и XX–XXI в. За целите на научния анализ авторката конструира самостоятелни семантични полета на посесивността в разглежданите езици с ядра наследниците на псл. глагол

(j)ьтѣти* в български (*имам*), руски (*иметь*), чешки (*mít*) език.. Използван е двупосочен съпоставителен анализ, като взаимоотношенията между чешкия и българския, между руския и българския и между руския и чешкия глагол са разгледани във фонетичен, морфологичен, семантичен и парадигматичен план, с акцент върху последните два. За изследване причините за асиметрията в употребата на посесивните глаголи при трите езика много сполучливо е избран терминът **семантичен потенциал, който авторката дефинира като *способността на даден праязиков корен и неговите исторически наследници да изразява определен кръг от значения, абстрахиращи чрез индуктивен анализ и обобщаване на семантиката от реализирани дискурсни употреби във всеки от езиците* (стр.15).

В първа глава, озаглавена **КОНСТРУИРАНЕ НА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОТО ПОЛЕ**, доц. Младенова аргументира избора си в основата на съпоставителния анализ да залегне теорията за **семантичните полета** и прави детайлна формално-семантична характеристика на **праславянският глагол **(j)ьтѣти***, приет за ядро на лексико-семантичното поле на притежанието. Разгледани са фонетичните и словообразователните промени в трите езика, предопределили съществените формални различия между съвременните форми на съответните глаголи в съпоставяните езици. Специално място е отделено на релацията *форма – семантика*, както и на отношението *екзистенциална – посесивна семантика*, чийто анализ разкриват богатата библиографска осведоменост на авторката и прецизният ѝ аналитичен подход, при който нито един от съществените детайли не е пренебрегнат. Констатация, която е напълно валидна и за останалите части от текста. В тази глава авторката диференцира основните типове употреби на ядрените глаголи и в съпоставителен план коментира посесивността в славянските езици. Като един от съществените приноси на това многоаспектно изследване определено трябва да се посочи избраната и много добре обмислена методология за анализ и съпоставка. Тя позволява, независимо от множеството текстови и хронологични ограничения, които авторката коментира, сравнително непротиворечиво, последователно и задълбочено развоят на лексико-семантичното поле на притежанието (включващо глаголите в ядрото, в разширеното ядро и в периферията на посесивността) да бъде проследено паралелно за трите езика във вертикален и в хоризонтален план. Успешното съчетаване на сравнително-историческия подход с компонентния и семантичния анализ и с метода на синхронните срезове, позволява да се набележат и открият състояния и тенденции в съпоставяните езици, чието начало води към общото праславянското състояние. Много добро решение е и обобщаването в табличен вид при всеки от езиците и за всеки хронологичен срез на семантичната структура на глаголите с посесивна сема, в зависимост от степента им на близост или отдалеченост от ядрото на полето. Това позволява нагледно да се представи състоянието, промените и тенденциите в разволя на посесивните глаголи както за отделния език в различни периоди от историческото му развитие, така и в съпоставка с останалите.

Във втора глава, озаглавена **РАНЕН ПЕРИОД – ГЛАГОЛИТЕ ЗА, ЗАСВИДЕТЕЛСТВАНИ В НАЙ-СТАРИТЕ СЛАВЯНСКИ ТЕКСТОВЕ**, последователно се анализират употребите на посесивните глаголи в трите езика в първия синхронен срез (10-11 век), като целта е да бъде установен инвентарът от основните глаголи, изграждащи семантичното поле на притежанието. С помощта на

компонентния анализ детайлно е анализирана семантичната им структура, което позволява да бъде установено разширеното ядро на посесивното семантично поле. Както вече бе посочено, избраната методология има редица предимства, защото позволява не само да се диференцират ясно абсолютното и разширеното ядро на семантичното поле на притежанието, но и да се анализират глаголите с посесивна сема, в зависимост от степента им на близост или отдалеченост от ядрото в рамките на отделния език и в съпоставителен план. Ексерпираният материал е от Супрасълския сборник (за старобългарското състояние), Киевските глаголически листове (за чешки) и руските грамоти върху брезова кора (за руски език) и независимо от ограниченията, свързани с текстовете от този най-ранен период, на които авторката обръща внимание, анализът му показва редица интересни тенденции, чийто развой е проследен и в следващите хронологични срезове. Такава е например тенденцията към създаване на специализирани синоними на основните посесивни глаголи, оформянето на микрополето на глаголите с търговска семантика, на микрополето на глаголите за посегателство върху чужда собственост и т.н.

В трета глава, озаглавена ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОТО ПОЛЕ НА ПРИТЕЖАНИЕТО ЗАСВИДЕТЕЛСТВАНО В ТЕКСТОВЕ ОТ XIV в., използваният модел на анализ е приложен в същата последователност за следващия хронологичен срез. Това позволява наблюденията за характера и структурата на лексико-семантичното поле на посесивността и констатираните тенденции за ранния период да бъдат проследени в техния континуитет върху езиков материал, ексерпиран от Троянската повед (за бълг. език), Далимиловата хроника (за чешки) и Афанасий Никитин и Сказание о Дракуле воеводе (за руски език). Анализът на конкретни примери от посочените текстове е съпроводен с множество интересни наблюдения, свързани с преходни употреби между посесивното и граматичното значение, с преходните степени при преминаване от посесивно към екзистенциално значение, с експанзивното развитие на глаголите *jmjeti* и *dáti* в чешкия език, като част изводите оборват наложили се трайно представи и твърдения (като напр., че двучленният именен предикат е изобретение на новото време; че не се наблюдава преход от двучленен предикат към изразяване с помощта на един глагол и т.н.).

В четвърта глава са представени състоянието на лексико-семантичното поле на притежанието, засвидетелствано в текстове от XVII в. (*Тихонравов дамаскин* – за български език, Ян Амос Коменски *Лабиринтът на света и раят на сърцето* – за чешки и *Житие на Алексий Човек Божий* – за руски) и развоят на тенденциите, наблюдавани в по-ранните периоди. Авторката отбелязва някои иновации при отделните езици, както и забелязани различия в съпоставителен план, като относително бавното темпо на промените ѝ дават основание да обобщим, че глаголите от ядрото на посесивното семантично поле спадат към особено консервативна част от лексикалния състав на езика,

В пета глава, озаглавена СЪВРЕМЕННО СЪСТОЯНИЕ НА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОТО ПОЛЕ НА ПРИТЕЖАНИЕТО, са избрани три знакови произведения от българската, чешката и руската литература – „Тютюн“ на Д. Димов, „Приключенията на добрия войник Швейк през Световната война“ на Я. Хашек и „Майстора и Маргарита“ на М. Булгаков, като са използвани оригиналните текстове и преводите им на останалите два езика, както и данни от езикови корпуси, от

електронни речници от края на XX и началото на XXI в. и от разговорния език. Тази глава е най-обемна по обясними причини и в най-висока степен разкрива потенциала на изследователката да систематизира аргументирано езиковата фактология и да представи сложната картина на многопосочните семантични трансформации и взаимоотношения в динамичното поле на посесивността от най-ново време. Наблюденията в тази част са особено важни за теорията на превода; усетът на опитния преводач към нюанса в разглежданите семантични трансформации в различни дискурси е в основата на редица коментари и бележки, свързани с причините за появата на различни преводни съответствия, с преходни употреби между посесивното и екзистенциалното значение, с преносните и фразеологизираните употреби при част от глаголите и т.н. Изводите в тази глава до голяма степен потвърждават наблюденията от предходните и разширяват границите на лексико-семантичното поле на посесивността, включвайки в него редица „неспецифични“ глаголи, при които възниква притежателно значение.

Обект на внимание в шеста глава са непосесивни значения на глаголите от семантичното поле на притежанието – авторката разглежда взаимодействието му с други семантични полета (екзистенциалното семантично поле, полето на глаголите за движение, за положение в пространството, полето на модалните глаголи и др.) Представени са употреби на посесивните глаголи с екзистенциална функция, анализирани са структурите на ядрата на екзистенциалните семантични полета в български, чешки и руски език и в ясно очертаните различия, илюстрирани и схематично, се търси обяснение за преводните несъответствия между трите езика при този тип глаголи. Седма глава съдържа добре структурирани 14 извода, голяма част от които приносни за сравнителното и съпоставителното езикознание. Авторката не отделя специално място на приносите в този мащабен труд, но по същество той целият може да бъде разглеждан като приносен, доколкото за първи път така многоаспектно, прецизно, във вертикален и в хоризонтален срез, в рамките на всеки от трите езика и в съпоставителен план е анализирано лексико-семантичното поле на посесивността в неговия континуитет. Използваната комплексна методология също е новаторска по своята същност и успешно може да бъде използвана при анализ на други лексико-семантични полета в рамките на един език или при съпоставката му с други. Избраният модел съдържа потенциал изследването да се разшири в посока и към останалите славянски езици, за да се очертае пълната картина на развоя на посесивността в славянските езици от най-ранното им състояние до днес, както и на развоя на релацията посесивност – екзистенциалност.

Всичко написано по-горе ми дава основание убедено да препоръчам на почитаемото Научно жури да вземе решение по присъждане на научната степен „доктор на филологическите науки” на доц. д-р Маргарита Младенова в област на висше образование 2. *Хуманитарни науки*, професионално направление 2.1. Филология (Славянски езици)

25.09.2017

Доц. д-р Маринела Младенова